

Kraj Vysočina

Kraj Vysočina
ŽIDOVSKÉ
CESTY

Obsah

Mapa	2
Judaismus	4
Východní trasa	19
Jihozápadní trasa	28
Severní trasa	35

Kraj Vysočina

Židovské cesty

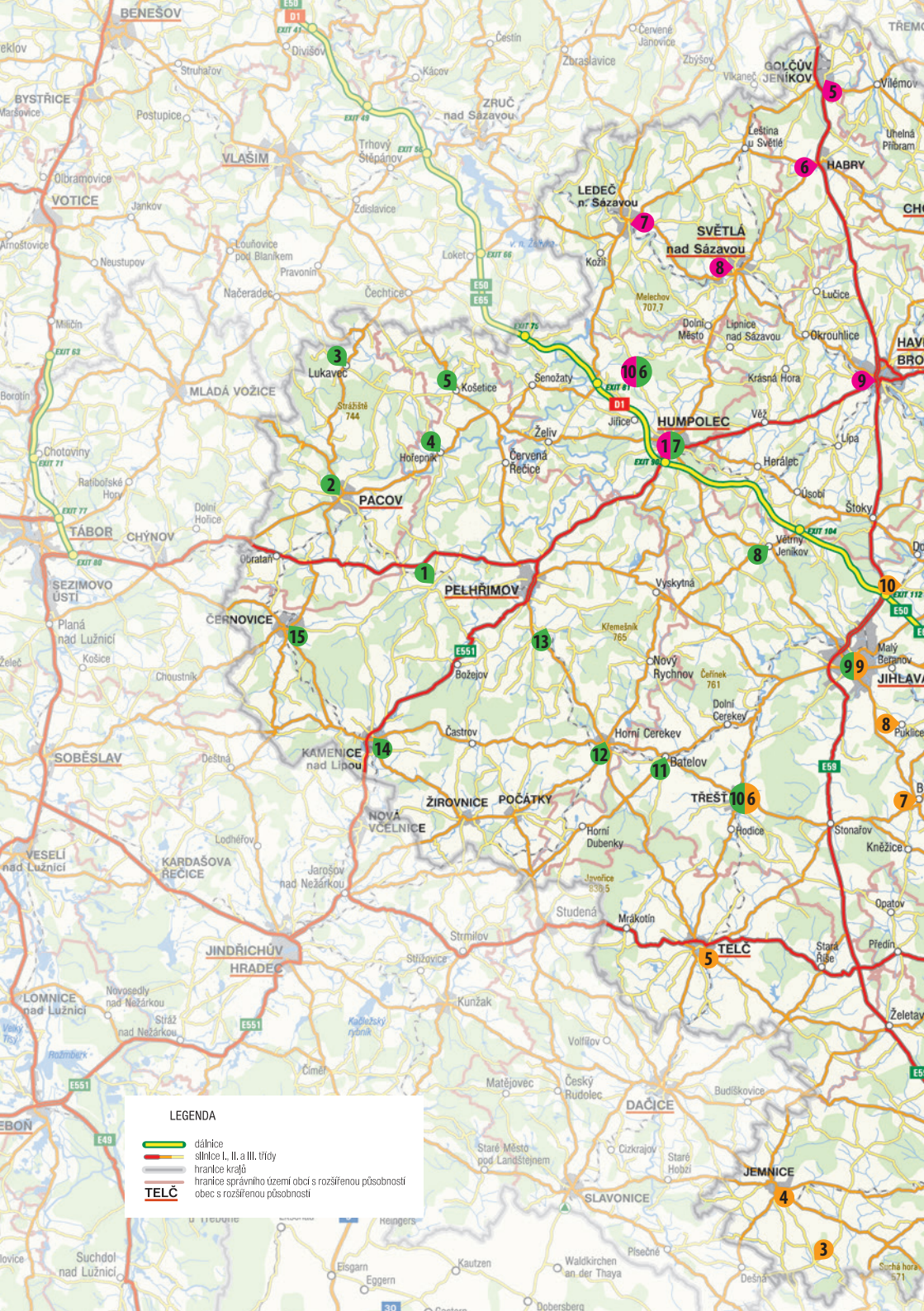
Bohatou, ale i pohnutou historií židovských obyvatel na Vysočině připomíná řada míst. Zachovaly se zejména stavební památky, od jednotlivých domů, přes židovské hřbitovy a synagogy až po unikátní židovskou čtvrť v Třebíči, která je zapsaná na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO.

Přejeme Vám mnoho krásných zážitků při odhalování tajů míst a příběhů spjatých se židovskou kulturou.

Komplexní turistickou nabídku
Kraje Vysočina najdete na

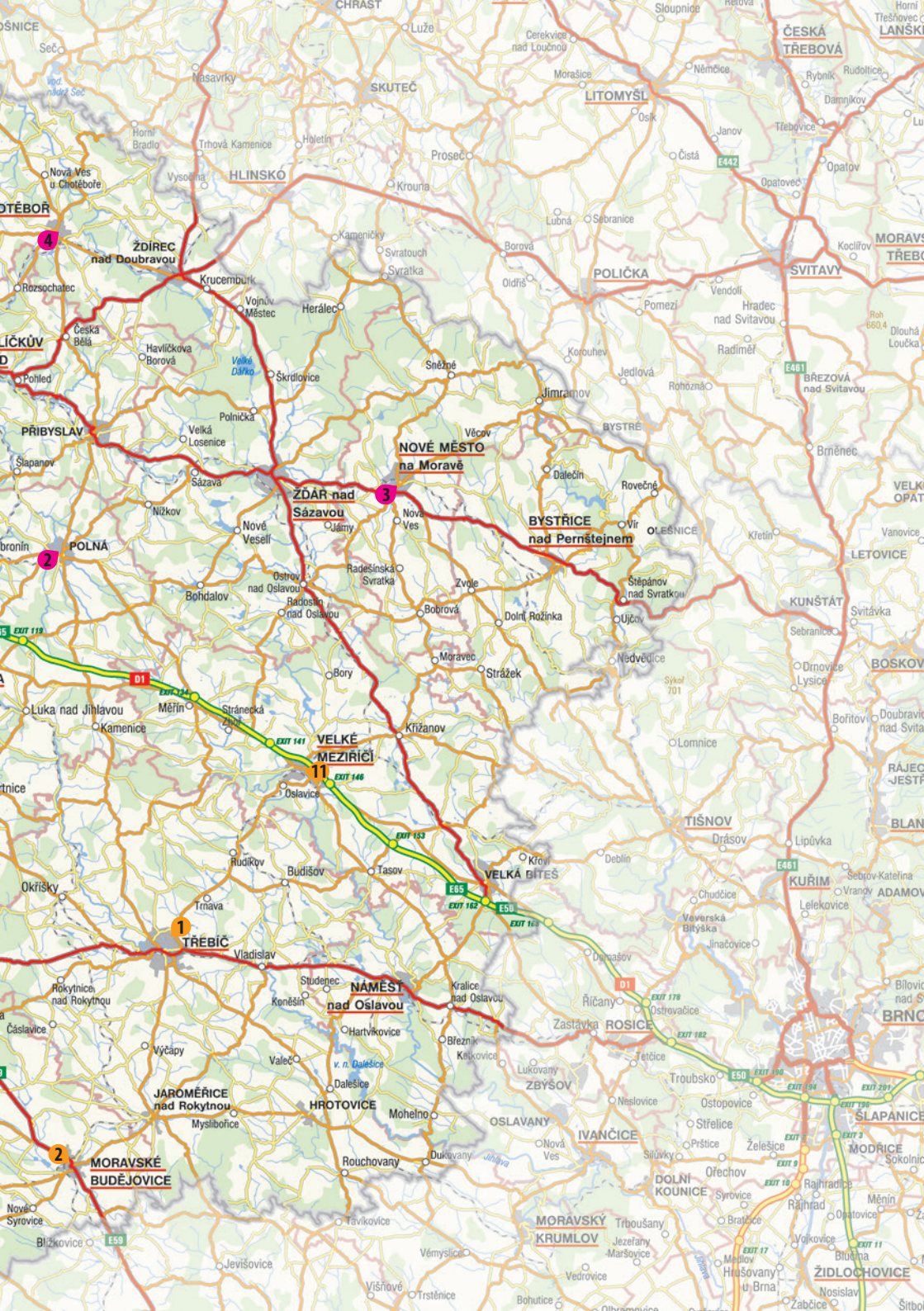
www.region-vysocina.cz

Kraj Vysočina

LEGENDA

- dálnice I., II. a III. třídy
- hranice krajů
- hranice správního území obcí s rozšířenou působností
- TELČ** obec s rozšířenou působností

ČESKÁ
TŘEBOVÁ

LITOMYSL

HLINSKÓ

4

ZDÍREC
nad Doubravou

POLÍČKA

SVITAVY

MORAVSKÝ
TŘEBŮV

LÍČKŮV

PŘIBYSLAV

NOVÉ MĚSTO
na Moravě

BŘEZOVÁ
nad Svitavou

ZDĀR nad
Sázavou

BYSTRICE
nad Pernštejnem

2

POLNÁ

KUNSTĀT

VELKÉ
MEZIRÍČÍ

VELKÁ BÍTES

TIŠNOV

1

TŘEBÍČ

NĀMĚST
nad Oslavou

VELKÁ BÍTES

KUŘIM

2

MORAVSKÉ
BUDĚJOVICE

HROTUVICE

OSLAVANY

IVANČICE

MORAVSKÝ
KRUMLOV

SLAPANICE

MODRICE

ZIDLOCHOVICE

Judaismus

Judaismus – v nejširším slova smyslu označujeme tímto pojmem „židovskou kulturu“. Ve smyslu náboženském je judaismus vírou v jednoho Boha, který při zjevení na hoře Sinaj dal židovskému lidu Desatero přikázání, Tóru a nejrůznější náboženské předpisy. Všechny základní postuláty jsou obsaženy v Tóře (hebrejsky Učení, Zákon, návod). V užším smyslu se pod tímto pojmem míní vždy jen Pět knih Mojžíšových (Pentateuch, hebr. Chamiša chumšej tora), v nejširším smyslu pak veškeré židovské učení. Pod pojmem tóra se též míní také Sefer Tóra, ručně psaný svitek obsahující text Pěti knih Mojžíšových. Dnes jediná kniha, která si zachovává antickou podobu svitku. Judaismus je chápán nejen jako náboženství, ale hlavně způsob života, v němž se neoddělitelně prolíná prvek náboženský s prvkem etickým.

Sefardští a Aškenázští Židé

Rozdělení podle toho, z které části Evropy Židé pocházeli. Sefardští Židé je označení pro Židy pocházející ze Španělska (z biblického slova „Sefarad“, kterým se ve středověké hebrejštině označovalo Španělsko). V roce 1492, za vlády katolických panovníků Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského, došlo k vyhoštění Židů ze Španělska, ti se poté většinou usadili v Portugalsku, severní Africe, Itálii a Turecku. Sefardská židovská kultura se tak rozšířila ve středozemní oblasti. Aškenázští Židé pocházejí ze střední, západní a východní Evropy – z Německa, Itálie, Francie, Anglie, Polska, Čech a Ruska. Biblickým slovem „Aškenaz“ označovala středověká židovská literatura Německo.

Běh života

Obřad obřízky – Brit mila

Představuje jeden ze základních předpisů judaismu a přijetí nového člena do společnosti. Součástí tohoto rituálního úkonu je operativní odstranění předkožky, ke kterému dochází 8. den po narození chlapce. Obřízce se podrobují i dospělý konvertita. Během obřadu, který se koná v synagoze nebo soukromé místnosti v porodnici, obdrží chlapec hebrejské jméno.

Obřízka je z hlediska židovské víry vrcholný náboženský rituál a vedle šabatu nejdůležitějším symbolem smlouvy mezi Bohem a Abrahámem a jeho potomky, kteří ji zachovávali i v dobách, kdy provádění obřízky bylo trestáno smrtí. Zanedbání těchto dvou micvot (šabat, brit mila) je nejviditelnějším znamením odklonu od víry. Obřízka je vrcholný rituální zákon, před kterým ustupuje i zákon šabatu.

Dospělost – Bar micva

Termín bar micva je možno doslova přeložit jako syn příkazu, tzn. ten, na něhož se vztahuje povinnost dodržovat Zákon. Jedná se o židovský náboženský obřad, během které-

ho se ze židovského chlapce stává dospělý muž, který na sebe přijímá odpovědnost za dodržování micvot – příkázání. Zvykem je, že nejbližší šabat po chlapcových 13. narozeninách se koná obřad v synagoze. Chlapec je poprvé vyvolán k Tóře, aby z ní přečetl příslušný týdenní oddíl. Po skončení obřadu je konána slavnostní hostina.

Dívka je nábožensky dospělá ve věku 12 let. Dívky obvykle slaví Bar micva.

Svatba – Chatuna

Židovské svatbě předchází sepsání svatební smlouvy (ketuby), která se čte veřejně před uzavřením sňatku. Před obřadem se musí nevěsta ponořit do rituální lázně (mikve) a od rozednění až do svatby se ženichem drží půst. Svatba se koná pod svatebním baldachýnem, muž kromě jiného slíbí ženě, že ji nenechá bez prostředků. Na závěr obřadu rozbije ženich sklenici (připomínka zničení chrámu v Jeruzalémě). Žena je přítomna v hlavním sále synagogy pouze v den své svatby, jinak pouze v postranní lóži.

Tóra

Rituální lázeň – mikve v Polné

Rozvod

Je povolován rabínským soudem, pouze pokud selžou všechny možnosti smíru. Pak je manžel povinen ženě vydat get – rozvodový list a zaplatit částku, ke které se zavázal v manželské smlouvě.

Úmrtí a pohřeb

Tradiční judaismus odmítá kremaci a pohřby se konají pouze do země. Mají se uskutečnit co nejdříve, pokud možno ještě v den smrti. Hřbitov se hebrejsky řekne bejt kvarot (doslova dům hrobů), ale též bejt olam (dům věčnosti).

Období smutku je rozděleno do tří období. Nejbližší příbuzní drží týden přísného smutku (šiva), při němž nevycházejí z domu a sedí na nízkých stoličkách nebo na zemi. Dalších 30 dní (šelošim) již vykonávají příbuzní běžné povinnosti života, smutek za rodiče se drží jeden rok a v tomto období platí závazek zdržet se zábav. Po dobu smutku pronášejí pozůstalí každý den při veřejné bohoslužbě modlitbu za zemřelé zvanou „kadiš“.

Podle starého zvyku nosí Židé při návštěvě hřbitova na hroby kamínky, původ a význam zvyku není zcela jasný, údajně na základě prastarého zvyku pocestných přiložit kámen na mohyly zemřelých v poušti.

O poslední věci člověka se stará pohřební bratrstvo. Členství v tomto zbožném společenství je velkým vyznamenáním. Jejich úkolem je starat se o pozůstalé, podílet se na přípravě pohřbu a podporovat rodiny bez živitele.

Židovský
hřbitov
v Třešti

Dny všední a sváteční

Modlitby a bohoslužby

Jednou ze základních každodenních povinností věřícího Žida je modlitba – individuální nebo společná komunikace s Bohem prostřednictvím proseb, žádostí, vyznání hříchů, důkuvzdání nebo meditace.

Řád židovských bohoslužeb je pevně vymezen střídáním dne a noci, šesti všedních dní týdne se sedmým dnem odpočinku (šabat) a svátky. Podle hebrejského kalendáře trvá den od soumraku do soumraku a ve všední den ukládá věřícímu povinnost tří hlavních modliteb: večerní, ranní a odpolední.

Věřící se při konání bohoslužeb vždy obrací k Jeruzalému, tzn. v Evropě k východu. Židovská bohoslužba vrcholí osobní tichou modlitbou zakončenou prosbou za mír – hebrejsky „šalom“. V bohoslužbě se několikrát opakuje modlitba za zemřelé „kadiš“. Při tradičních bohoslužbách se muži modlí odděleně od žen, které mají zvláštní modlitebnu většinou na galerii.

Při modlitbách a požehnáních musí mít židovští muži pokrytou hlavu. Totéž platí při návštěvě posvátných míst – synagog a hřbitovů. Muži nosí klobouky nebo čepice, často však pokrývku hlavy nahrazuje čepička zvaná „kípa“ či „jarmulka“. U žen není tato povinnost tak přísně vyžadována, obvykle však ženy mají při bohoslužbě na hlavách šátek.

Synagoga

Synagoga je slovo řeckého původu, jež znamená shromáždění, a tomuto významu odpovídá i hebrejské označení synagogy „bejt kneset“ – dům shromáždění. V synagoze se především konají bohoslužby, ale slouží i jako místo výuky a společenského styku. Nejvýznamnější postavení má tradičně rabín (rav, rabi), který je duchovním vůdcem obce a znalcem náboženského práva. Nejdůležitější částí synagogy je svatostánek (aron ha-kodeš), v němž se uchovává to nejcennější, co synagoga má: Tóra.

V České republice se zachovalo více než 200 synagogálních staveb, které v drtivé většině již neslouží původním bohoslužebným účelům.

Interiér
Zadní
synagogy
v Třebíči

Mikve

Mikve je označení pro nádrž s čistou pramenitou vodou určenou k rituální očištění předmětů a osob. Nádrž musí být dostatečně hluboká, aby se v ní mohl dospělý člověk ponořit i s hlavou a obsah musí mít nejméně 762 litrů. Dnes ji používají především ženy před svatbou, po menstruaci a po porodu. Při ženské sekci mikve bývá umístěn kosmetický salon. Do mikve se ponořují i některé druhy nádobí, které byly zakoupeny od nežidovských obchodníků.

Talit

Talit

Modlitební plášť nosí Židé při modlitbách. Někteří muži ho nosí na ramenou, jiní si s ním přikrývají i hlavu. Na každém ze čtyř rohů talitu musí být uvázané třásně (cicit). Celkem je na talitu 5 uzlů a společně s počtem 8 nití a numerickou hodnotou slova cicit (600) dává číslo 613, což je celkový počet všech židovských přikázání Hospodina, která mají Židé dodržovat. Talit je většinou bílý (může být i šedý, modrý, atd.) a má několik např. modrých či černých pruhů. Mimo modlitebních talitů nosí židé i malý talit (katan), který je mnohem menších rozměrů a nosí se pod denním oděvem, ale ne však přímo na těle.

Tfilin

Modlitebním řemínkům se hebrejsky říká tfilin (souvisí to s hebrejským označením modlitby – tfila). Zvláštní řemínek je určen pro ruku a jiný pro hlavu, avšak oba mají malé pouzdro, do něhož se vkládají proužky pergamenu. V pouzdru upevněném na hlavě modlícího se jsou proužky čtyři, v schránce pro ruku jeden, ale text vepsaný na pergamen zůstává v obou pouzdrech stejný: přináší úryvky z biblické Druhé a Páté knihy Mojžíšovy. Tfilin včetně pouzder pro pergamenové proužky se připravují z kůže zvířat, která jsou košer, a užívají je Židé od 13 let. Nošením modlitebních řemínků při modlitbě věřící Židé dávají najevo své odhodlání spojit své bytí s Bohem. Chtějí tak činit jak rozumem, což je vyjádřeno upevněním tefilin na hlavu, tak i citem, což vyjadřuje modlitební řemínek na ruce s pouzdrém ve výši srdce. Navlékání těchto modlitebních řemínků na paži a hlavu je zvyklostí nesmírně starou a její původ můžeme najít v samotné Tóře.

Svátek šabat

Pravidelně jednou do týdne přeruší rytmus všedního života oslava šabatu – nejvýznamnějšího judaistického svátku. Dodržování šabatu si Židé připomínají, že Bůh stanovil, aby sedmý den byl věnován odpočinku od práce fyzické a věnován duchovní obrodě.

O šabatu, který začíná v páteční podvečer, je tedy zakázáno pracovat. Podle náboženských předpisů se považuje za práci jakákoliv úmyslná fyzická činnost, která vytváří nové věci. Zakázáno je 39 hlavních kategorií prací a jejich odvozenin, zakotvených mnohokrát v Tóře. Radí se mezi ně například i rozdělování ohně, psaní a cestování, zacházení s penězi, vaření, pečení a šití, hra na hudební nástroj. V moderní době k nim patří zákaz kouření, jízda autem a zapínání či vypínání elektrických spotřebičů. Během šabatu je povoleno a vyžadováno studium a četba Písma, návštěva synagogy a rituály, které mají zdůraznit výjimečnost tohoto dne. Důležitá je oslava šabatu, ale i přípravné práce, které tomuto dni předcházejí. K těmto se řadí návštěva mikve, příprava slavnostního jídla a stolu.

Přes všechna tato omezení je šabat svátkem radostným. Tento den provázejí četné příjemné zvyklosti. Patří k nim šabatové hostiny, slavnostní oblečení a osvětlení příbytku, dostatek spánku, zpěv šabatových písní, návštěvy známých atd.

Pesach

Pesach či Svátek nekvašených chlebů je jeden z nejdůležitějších a nejstarších židovských svátků. Společně se svátky Šavu'ot a Sukot se řadí mezi poutní svátky. Dodnes se v židovství slaví na památku vysvobození z egyptského otroctví a zároveň je oslavou probuzení půdy a země. Mimo Izrael trvá Pesach 8 dní (v Izraeli trvá Pesach 7 dní), při čemž první dva a poslední dva jsou sváteční při nichž platí obdobná pravidla jako při Šabatu s drobnými rozdíly, týkajícími se zejména přípravy jídla. Během celého svátku se nesmí jíst kvašeného (chamec), a proto mu předchází důkladný úklid celého domu od tohoto jídla. Namísto kynutého chleba se jí speciálně upečené nekvašené macesy (hebr. macot). První večer je předepsán náboženský obřad spojený se slavnostní večeří, které se říká seder. Obvykle Pesach připadá na duben, konkrétně tedy začíná 15. nisanu a končí 22. nisanu (v Izraeli 21. nisanu).

Purim

Nejveselejší a nejhlučnější židovský svátek, který připomíná vysvobození perských Židů z intrik zlého vezíra Hamana, který je chtěl bezpodmínečně a absolutně vyhubit, jak je zaznamenáno v knize Ester. Název svátku připomíná Hamanovo metání losů, kterými chtěl určit nejvhodnější den pro svůj zamýšlený plán. Purim slaví Židé každoročně 14. dne hebrejského měsíce adaru (přibližně v březnu). Nejznámějším purimovým zvykem je dlouho očekávaný karneval, kdy se děti, ale i dospělí oblékají do kostýmů a masek, během bohoslužeb se předčítá svitek Ester a děti při každém vyslovení jména Haman dělají hluk a řehtají řehtačkami, pořádají se hostiny, lidé si vzájemně dávají dárky, jídlo a pití a obdarovávají chudé a potřebné. Jídlo na Purim bývá vegetariánské a mléčné a jedí se tzv. Hamanovy uši.

Purimový příběh

Kdysi velmi dávno žil v Persii jeden král, který se jmenoval Achašveroš. Vládl nad 127 zeměmi známého světa a všechny své ministry, vojevůdce, velvyslance a guvernéry pozval do hlavního města Šušan na mnohadenní oslavy. Značně posilněn vínem přikázal přivést svou ženu Vašti v Evině rouše, aby se každý mohl přesvědčit, že královna je skutečná krásvavice. Vašti pochopitelně odmítla a na rozkaz krále byla vyhnána z paláce. Hosté odjeli, palác se vylidnil a král Achašveroš si uvědomil, že bez královny se mu těžko žije. Rozeslal tedy posly po celé své říši, aby vypátrali tu nejkrásnější dívku v zemi a přivedli mu ji za manželku.

V té době žil v Šušanu žid jménem Mordechaj s krásnou neteří Ester. Ta byla vybrána za nejkrásnější dívku celého království a po nějakém čase se stala novou královnou. Na strýčkovu radu však králi zatajila, že je židovského původu, protože král by si samozřejmě židovku nevezal.

Na královském dvoře žil také vezír, Haman, který židy nenáviděl a ze všech sil se snažil zbavit se jich, vyhubit je, případně je vyhnat z celého království. Chtěl si pro svůj strašný záměr stanovit nejvhodnější den, a tak házel los (tzv. pur), který mu měl správný den pomoci vybrat. O jeho plánech se však dozvěděl Mordechaj, varoval královnu Ester, která se v pravý čas svého lidu u krále zastala. Uspořádala ve svých komnatách hostinu, a když královna dostatečně posilnila vínem, prozradila mu tajemství svého původu a prosila jménem svého národa o pomoc. Král vyslyšel její prosby a proradného Hamana i s jeho nejbližšími dal pověsit na šibenici.

Svátek Chanuka

Chanuka je Svátek zasvěcení či světel a slaví se osm dní od 25. dne měsíce kislev do 2. dne měsíce tevet (konec listopadu – prosinec) a je upomínkou na vítězství Židů nad Syřany. Poté, co Židé vyhnali vetřelce, znovu zasvětili jeruzalémský chrám boží službě. Zapálili sedmiramenný svícen (menora) a jediná konvíčka oleje vystačila na celých osm dní. Na památku tohoto zázraku se zapalují světla v osmiramenném svícnu, který se nazývá „chanukija“. První den se zapaluje jedno světlo a pak v následujících dnech vždy o jedno světlo více, až osmý den září celý svícen. Oblíbeným chanukovým pokrmem jsou horké koblihy. Během Chanuky si děti hrají se židovskou hrou Drejdl a dostávají peněžité dary (tzv. chanukageld).

Židovská škola

Židé chovali vždy velkou úctu k vědění a studiu, a proto i ti nejchudší příslušníci obce byli gramotní i v dobách, kdy znalost písma byla u křesťanů velmi řídká.

Otec zasvětil malé chlapce do základů písma a čtení ve věku od čtyř do pěti let. V šesti letech odcházely děti do školy, která byla součástí bytu učitele. Děti se učily hebrejštinu, Tóru, židovské zákony a zvyky. Obce zakládaly též obecné školy pro děti, které nemohly platit školné soukromému učiteli.

Později se vyučovalo v přístavku synagogy. Vyšší škola se nazývá ješiva a výlučným předmětem je zde Talmud, který pojednává o každém aspektu života a zahrnuje právní normy, teologii, estetiku a etiku, přírodní vědy, astrologii, numerologii, literární žánry, folklór, pohádky atd. Systém výuky určuje rabin, který je duchovním představitelem a mluvčím

obce, zároveň též učitelem, rádcem a vychovatelem. Dříve rabíni nesměli přijímat odměny za výuku, a tak si vydělávali na živobytí jako řemeslníci či dokonce jako dělníci. Od 14. století však povinnosti rabína rostly, a tak mu mnohé komunity začaly vyplácet podporu nebo plat.

Domácnost

Při vstupu do židovského domu je umístěna malá podlouhlá schránka (mezuzá) připevněná na pravé veřeji. Schránka obsahuje pergamenový proužek s vybranými biblickými verši. Na zadní straně je napsáno jedno ze jmen Božích tak, aby ho bylo možno číst malým otvorem vyříznutým ve schránce. Mezuzá připomíná všem vcházejícím, že domov je posvěcen zákony judaismu.

V židovském domě je umístěna tabulka či obraz, tzv. mizrach. Toto hebrejské slovo znamená východ a tabulka značí na východní zdi směr modlitby k Jeruzalému.

K základnímu náboženskému vybavení židovské domácnosti patří modlitební knihy, základní náboženská literatura a nejrůznější předměty pro domácí pobožnosti: šabatové a chanukové svícný, poháry na posvěcení svátků, mísy, kořenky a textilie (pokrývky na macesy) apod.

Mezuzá

Vlevo
nahore:
Menora

Vpravo
nahore:
Jarmulky

Vlevo dole:
Dreidl

Pravo dole:
Ukazovátka
používané
při čtení
Tóry

Židovská kuchyně

Jídlo

K charakteristickým rysům židovské domácnosti patří dodržování předpisů spjatých s rituální čistotou jídla. Soubor těchto předpisů se nazývá „kašrut“ (od slova „košer“ – vhodný, rituálně čistý) a věřící je dodržují i mimo domov. Náboženskou vhodnost či nevhodnost jídel i přesné jídelní předpisy určují Tóra a Talmud. Všechny druhy pokrmů v židovské kuchyni patří k jedné ze tří základních kategorií: masité, mléčné a parve (neutrální jídlo). Pro masitou stravu jsou vymezena rituálně čistá zvířata. Ze savců k nim patří pouze přežvykující sudokopytníci – hovězí dobytek, vysoká zvěř, ovce a kozy. Je zakázáno požívat maso vepřů, koní, oslů, hlodavců, masožravých vodních savců – rozlišovacím znakem jsou rozpolcená kopyta a přežvykování.

Pokud jde o ptáky, je povolena domácí drůbež, kachny, husy, holubi, krocani atd. Vyloučeni jsou hlavně draví ptáci. Za rituálně čisté ryby jsou považovány ty, které mají současně ploutve i šupiny. Jsou zakázány všechny druhy plazů, obojživelníků, měkkýšů a koryšů. Aby bylo maso rituálně čisté, musí být zvíře zabito předepsaným způsobem a zbaveno krve, jejíž požívání je přísně zakázáno.

Mléčná strava zahrnuje mléko a všechny mléčné výrobky. Mléko však musí pocházet z košer zvířete. Pokrm nesmí obsahovat jakoukoliv nekošer složku ani žádný živočišný tuk.

Předpisy pro košer stravu se týkají také její přípravy. Mléčné a masité se nesmí kombinovat během jednoho jídla. Zvláštní pozornost se musí věnovat přílohám, z jakých složek jsou vyrobeny a s čím je lze kombinovat. Mléčné pokrmy lze konzumovat až za 3–6 hodin po masitých. Po mléčném pokrmu může následovat masitý bez přestávky.

V košer kuchyni existují dva oddělené soubory nádobí, z nichž jeden je určen pro přípravu masitých, druhý pro přípravu mléčných pokrmů. Nádobí nesmí být umýváno společně.

Parve jsou potraviny, které nejsou ani masité, ani mléčné. Patří sem především košer ryby, vejce, ovoce, zelenina, houby, obiloviny, těstoviny, luštěniny, chléb či nápoje. Parve jídla mohou být součástí jak masitých, tak mléčných pokrmů a výjimkou ryb, které se spolu s masem ani podávat nesmějí.

Židovské recepty

Masový kugl (Flajšdik kugl)

Tento židovský pokrm je typický pro svátek Chanuka. K jeho přípravě je potřeba: 3/4 kg mletého hovězího masa

1 lžička soli

½ lžičky mletého pepře

1 ušlehané vejce

1 nastrohaná cibule

2 krajíce chleba bez kůrky, namočeného ve vodě a vymačkaného

2 lžice vody nebo rajske šťávy

2–3 vajíčka natvrdo uvařená

1 rajske jablko pokrájené na kolečka

1 cibule pokrájená na kolečka

2 lžice oleje

Smícháme maso, sůl, pepř, vejíčko, cibuli a chleba, přidáme vodu nebo rajskou šťávu a vše dobře promícháme. Polovinu této směsi dáme do dobře vymazané formy, uhladíme povrch a doprostřed vmačkáme uvařená vejce. Přikryjeme je druhou polovinou masové směsi. Povrch ozdobíme kolečky rajských jablek a cibule, pokapeme olejem a pečeme při 180° C asi 1½ hodiny.

Mrkvový cimes

Je to jeden z nejoblíbenějších a zároveň nejsladších židovských pokrmů. Název cimes bývá nejčastěji odvozován od slova cimt – skořice. Je známo mnoho variant. Nejznámější se připravují z brambor, mrkve, švestek a sušeného ovoce. Každý cimes však musí obsahovat co nejvíce cukru a medu. K jeho přípravě potřebujeme:

- 1 kg mrkve
- 1 lžička soli
- 1 lžička cukru
- 1 lžičce medu
- 1–2 lžičce másla nebo margarínu
- ¼ lžičky skořice
- 1 lžičce pomerančové šťávy

Mrkev oškábeme, omyjeme a pokrájíme na kolečka. Smícháme ji se solí, cukrem, skořicí, medem a margarínem nebo máslem, přelijeme vodou a na malém plameni dusíme ½ hodiny. Nakonec přidáme pomerančovou šťávu.

Hamanovy uši

Toto sladké pečivo je velmi oblíbené a peče se zejména na židovský svátek Purim. Během něho si židovský národ připomíná záchranu Židů v Perské říši před Hamanem.

Na těsto potřebujeme:

- 500 g hladké mouky,
- 4 vejce
- 100 g cukru
- 50 ml oleje
- šťáva z 1 citronu
- nastrouhaná kůra z 1 citronu
- 1 vanilkový cukr
- 2 lžičky prášku do pečiva

Ušleháme vejce s cukrem. Ve druhé misce mícháme mouku s ostatními přísadami. Všechno smícháme dohromady a vypracujeme vláčné těsto. Těsto rozdělíme na 4 díly. Z každého postupně vyválíme asi 3 mm tenkou placku. Vykrajujeme kolečka o průměru asi 7,5 cm. Okraje koleček ze tří stran přeložíme přes náplň tak, aby vznikl trojúhelník a náplň uprostřed byla vidět. Okraje dobře přimáčkneme.

Ušleháme vejce s cukrem. Ve druhé misce mícháme mouku s ostatními přísadami. Všechno smícháme dohromady a vypracujeme vláčné těsto. Těsto rozdělíme na 4 díly. Z každého postupně vyválíme asi 3 mm tenkou placku. Vykrajujeme kolečka o průměru asi 7,5 cm. Okraje koleček ze tří stran přeložíme přes náplň tak, aby vznikl trojúhelník a náplň uprostřed byla vidět. Okraje dobře přimáčkneme.

Náplně:

Maková

100 g mletého máku, 50 ml mléka, 1 hřebíček, skořice, trochu strouhané citronové kůry
Mléko svaříme s cukrem. Mák smícháme s přísadami, vsypeme do horké tekutiny, dobře promícháme a odstavíme. Je-li náplň příliš hustá, můžeme přilít trochu rumu.

Povidlová

250 g povidel, citronová kůra i šťáva podle chuti, cukr podle chuti, trochu vanilkového cukru

Jsou-li povidla příliš řídká, tak trochu najemno umletého perníku.

Čokoládovo-ořechová náplň:

½ hrnku kakaa, ½ hrnku cukru, ¼ hrnku silné černé kávy, nebo mléka, nebo smetany, 1 hrnek na sucho opražených vlašských ořechů

Dobře rozmíchat v míse.

Pečeme v předehřáté troubě na 175° C asi 20 minut. Upečené Hamanovy uši můžeme pocukrovat.

Macesy

Maces je tradiční pokrm podávaný na židovský svátek Pesach. Je to nekvašený chléb kulatého či hranatého tvaru. Název maces je odvozen z hebrejského maca. Pesach je osmidenní oslava osvobození národa Izraele z egyptského otroctví a nekvašený maces je jedním ze symbolů tohoto svátku. Proč nekvašený? Po cestě totiž nebyl čas, aby vykynulo těsto, tudíž se každoročně po osm dní, po které trvá Pesach, jedí macesy z nekynutého těsta.

Na těsto potřebujeme 450 g hladké pšeničné mouky a 200 ml studené vody.

Těsto zpracováváme na stole, dokud není hladké a pružné. Rozdělíme ho na stejně velké díly, ze kterých ukoulíme pěkné kuličky. Hladké těsto rozválíme na tenkou placku, důkladně propícháme vidličkou. Pokládáme na plech, který je pokrytý pečicím papírem, a pečeme v předehřáté troubě při teplotě 230–250° C, dokud na macesech nenaskáčí malé snědé puchýřky.

Šabatová chala (barches)

Je speciální chléb, kteří pečou Židé na šabatové a jiné slavnostní hostiny.

Na chalu potřebujeme:

45 g droždí

lžička cukru

200 ml vlažné vody (30° C)

1 kg polohrubé mouky

40–100 g cukru (podle chuti)

3 žloutky a 1 celé vejce

100 ml jemného oleje nebo másla

lžička soli

150–200 ml teplé vody

Droždí zlehka rozetřeme se lžičkou cukru a rozmícháme ve vlažné vodě. Necháme alespoň 5 minut na teplém místě vzejít.

Do mísy nasypeme polohrubou mouku (část můžeme nahradit moukou hladkou), cukr, žoutky a celé vejce, olej nebo máslo a lžičku soli. Přidáme vzešlé droždí,

150–200 ml teplé vody a vypracujeme těsto. Správně prohnětené těsto musí být pevné a pružné, nesmí se lepit na vařečku ani na stěny mísy. Nakonec ho ještě ručně prohněteme na pomoučeném vále, přeložíme zpět do mísy, povrch lehce poprášíme moukou, mísu přikryjeme utěrkou a dáme na teplé místo kynout. Po vykynutí za 1,5 až 2 hodiny by barchesové těsto mělo zdvojnásobit svůj objem.

Vál posypeme moukou a nakynuté těsto rozdělíme na 2 díly – protože na šabatovém stole musí být dvě chaly. Klasickou velkou chalou pleteme stejně jako vánočku z 6 nebo 8 pramenů.

Potom obě chaly necháme na plechu ještě asi 15 minut kynout. Před vložením do trouby potřeme chaly vajíčkem rozšlehaným s trochou vody a podle chuti posypeme například mákem nebo sezamem.

Pečeme v dobře vyhřáté troubě asi 20 minut. Když povrch začne červnat, zmírníme teplotu a dopékáme pozvolna v mírné troubě asi 45 minut. Zkušenost praví, že trouba nesmí být zpočátku ani příliš rozpálená (těsto by se pánilo), ani málo vyhřátá (těsto by se roztékalo). Pokud barches při pečení červená příliš rychle, přikryjeme ho ve druhé fázi pečení papírem.

Židovská hospodyně odebere z požeňnaného připraveného těsta kousek „velikosti olivy“, což symbolizuje oběť kněží v jeruzalémském chrámu. Protože oběť už nepatří dárce, nesmí se sníst, ale spálí se v ohni.

Košer víno

Košer víno se nejspíše vyrábí v židovském prostředí, kde je vše košer, např. v Izraeli, ale i v České republice se košer víno vyrábí – ve vinařství Chráme u Mostu (Čechy) a vinařství Dvořáček LTM v Mikulčicích (Morava). Náboženská pravidla pro výrobu košer vína se nevztahují na pěstování vinné révy, ani na její sklizeň, vztahují se na úkony spojené se zpracováním hroznů, rmutu, moštu a vína. Zpracování vína se ujímají židovští pracovníci. Žid, který pracuje při výrobě košer vína, musí žít řádným zbožným životem, modlit se, chodit do synagogy, světit sobotu (šabat) a jíst košer stravu. Víno musí být jaké nejlepší kvality, proto se výrobci vyhýbají jakémukoli dochucování. Povoleny jsou pouze vybrané druhy kvasinek pro řízené kvašení

(schválené evropským rabínem), čistý potravinářský bentonit pro případné čiření bílých vín, v případě doslazovaných jakostních vín pak řepný cukr z vybraného cukrovaru, který opět musí splňovat přísné požadavky na kvalitu vyráběného cukru a ze stabilizátorů pak pouze oxid siřičitý.

Výroba košer vína trvá déle než u ostatního vína, košer víno déle vyzrává na sudech nebo v jiných nádobách. Víno vyrobené mimo stát Izrael bývá ve většině případů pasterované, tj. zahřáté na 87 °C, a to z náboženských důvodů. Pasterované košer víno zůstává košer vínem i poté, co zátku z lahve vyndá někdo jiný, než je ortodoxní Žid. Spousta košer vín se pasteruje i v Izraeli, protože se prodávají do mezinárodních hotelů, kde pracuje mnoho nežidovských zaměstnanců. Vína vyráběná v Chrámcích se pasterují, vína s vyloučením pasterizačního procesu vyrábí v Mikulčicích.

Lahve vína se po naplnění a zazátkování opatří etiketou, na které bývá uveden hechšer, tedy certifikát – povolení a označení o rituální způsobilosti potravin a nápojů, které jsou košer (v ČR může tyto certifikáty vydat pouze Židovská obec v Praze).

Košer víno z Chrámců i košer vína z Izraele můžete ochutnat v židovské čtvrti v Třebíči.

Košer řeznictví

Pro židovskou kuchyni je typický zákaz požívání krve, požití jakéhokoli masa tedy předchází nejen speciální způsob zabíjení zvířete (rituální porážka), ale také jeho zvláštní úprava pomocí máčení ve vodě, nasolování či grilování.

Rituální porážku smí provádět pouze speciálně vyškolený řezník (šochet) s pomocí košerovacího nože (tzv. chalaf), který se používá k rychlému, jednorázovému usmrcení zvířete protnutím hrdla. Košerovací nůž musí být dvakrát delší než krk poráženého zvířete, musí být perfektně ostrý a bez jakýchkoli kazů a nerovností na ostří.

Právě košerovací nůž je nejvýznamnějším exponátem nově vzniklé expozice košer řeznictví v přístavku Domu Seligmanna Bauera v trebíčské židovské čtvrti. Mezi dvacítkou exponátů, zapůjčených z Řeznického muzea Jana Pavlíčka z Náměstí nad Oslavou, uvidí návštěvníci nejen předměty, používané během šchity, tedy rituální porážky, ale i nástroje používané při zpracování samotného masa – váhy, mlýnky, narážky na výrobu klobás, formy na šunku apod.

Anekdoty

Manžel jel do Paříže. Byl tam čtrnáct dní, když mu přišel telegram od manželky: „Samueli, nezapomeň, že jsi ženat.....“

Přišla telegrafická odpověď: „Telegram, bohužel, pozdě obdržel!“

Jeden ženich prohlásil, že nekupuje zajíce v pytli. Chce vidět nevěstu, jak ji Pánbůh stvořil. Její rodiče bojují těžký boj. Ale protože jde o velmi dobrou partii, dali konečně svolení. Ženich pět minut prohlížel zádumčivě svlečenou nevěstu a pak prohlásil rezolutně: „Já si ji nevezmu. Její nos se mi nelíbí.“

Mladý, pětadvacetiletý Žid si přisedne v rychlíku ke staršímu pánovi, rovněž Židovi. Po několika minutách jízdy se mladý Žid zeptá staršího: „Kolik je hodin?“ Starší Žid mlčí a neodpovídá. Mladý Žid si pomyslí: „Zřejmě cizinec.“ Zopakuje svou otázku německy, anglicky, francouzsky a v jidiš. Ale starší Žid na nic nereaguje. Těsně před cílovou stanicí vstoupí do vagónu průvodčí a oznámí: „Blíží se konečná, budeme vystupovat.“ Starší Žid povídá: „Děkuji, pane průvodčí.“ Mladý Žid se rozhořčeně obrátí na staršího: „Se mnou, člověkem stejné víry nekomunikujete, a s průvodčím ano?“ Starší Žid klidně odpoví: „Podívejte, mladý muži. Vy jste se mě zeptal, kolik je hodin. Kdybych vám odpověděl, zeptal byste se mě, kam jedu. Oba víme, kde tento vlak končí, tak byste to hned uhodl. A určitě byste se chtěl u mě ubytovat na noc. A vzhledem k tomu, že mám doma hezkou dceru, určitě byste si s ní chtěl něco začít. A uznejte sám: můžu já dát svou jedinou dceru Židovi, který v pětadvaceti letech nemá své vlastní hodinky?“

Mojše žije v Izraeli, je velice zbožný a dbalý všech příkazů kašrutu. Hospodin si toho všimne a osloví ho: „Milý Mojše, tvá zbožnost mě těší a rozhodl jsem se, že ti splním jedno, a to jakékoliv přání.“ Mojše se zamyslí a řekne: „Hospodine, tvé jméno budiž oslaveno, mám příbuzné v Kalifornii, rád bych za nimi častěji jezdil, ale v letadle se bojím a loď se plaví příliš dlouho. Kdybys mohl postavit silnici rovnou přes moře ...“

Hospodin odpoví: „Mojše, co sis to vymyslel? Dovedeš si představit to množství pilířů a jejich výšku? Toho betonu! Nemáš nějaké jednodušší přání?“

Mojše se zamyslí a řekne: „Mám ženu, někdy je smutná, nevím proč. Někdy se směje a nemá důvod. Někdy na mě ječí a taky nechápu proč. Mohl bys mi vysvětlit, co se to děje v ženské duši?“

A Hospodin odpoví: „Chceš tu silnici čtyřproudovou, anebo by ti stačila dvouproudová?“

Kohn a Rosenzweig se pohádají a hádka končí u soudu. Soudce vynáší rozsudek: „Zde přítomný obžalovaný Kohn je povinen veřejně vyhlásit, že to, co pověděl o Rosenzweigovi, není pravda. Nechť pronese: ‚Rosenzweig není lump!‘“

Kohn přijímá rozsudek a prohlašuje: „Rosenzweig není lump?“

Na to soudce: „Pane Kohne, tak to ale být nemělo!“

„Dohodl jsem se se soudem na slovech, nebo na melodii?“

Památky židovského osídlení na Vysočině

Židé přicházeli na Vysočinu od raného středověku. Usazovali se v místech konání významných trhů, na křižovatkách dálkových obchodních cest a v podhradí panovnických sídel. Byli podřízeni přímo panovníkovi a za povolení usadit se v určitém místě museli platit nemalé částky. Po celé staletí byli skupinou obyvatel žijících na samém okraji společenské hierarchie. Všeobecná nenávisť k nim vyplývala především ze zadluženosti místních obyvatel vůči židovským věřitelům. V raném středověku bylo totiž Židům zakázáno vlastnit půdu a věnovat se řemeslům a byl jim tak vnučen jediný způsob obživy – obchodování a půjčování peněz.

Až do husitských válek žili Židé relativně klidně, sice mnohokrát utrpěli finanční ztráty způsobené zrušením veškerých dluhopisů, ale obávané pohromy se jim vyhnuly. Po roce 1451 byli však pod nejrůznějšími záminkami vypovídáni ze všech královských měst. Odcházel proto do sousedních městeček a vesnic, v nichž byly položeny základy pro zdejší židovské obce. Teprve v průběhu druhé poloviny 18. století bylo Židům za poplatek udělováno právo pobytu, směli studovat na školách a provozovat řemesla.

Skutečnou rovnoprávnost přinesl Židům rok 1849 a jejich společenský i hospodářský život se od základu změnil – mohli se volně stěhovat, prodávat nemovitosti, provozovat jakoukoli živnost, získali volební právo. Tyto změny se projeví ve stěhování Židů z vesnic do měst, v nichž se v té době velkou měrou zasloužili o rozvoj obchodu a průmyslu. Příznivý vývoj židovských náboženských obcí byl násilně přerušen nacistickou okupací. Největší pogrom vešel do dějin pod názvem holocaust.

Na mnoha místech Vysočiny se setkáme s památkami na židovské osídlení – jednotlivými domy, čtvrtěmi, synagogami. Jejich rekonstrukci je v řadě měst věnována velká pozornost a přestože synagogy neslouží svému původnímu účelu, jsou zpřístupněny veřejnosti jako výstavní nebo koncertní prostory. V důsledku necitlivého přístupu minulých desetiletí zůstaly však na četných místech jedinou památkou židovské hřbitovy.

Podrobné itineráře

(časové údaje platí pro jízdu autem)

Východní trasa

1 Třebíč 24 km (23 min.) – **2 Moravské Budějovice** 22 km (23 min.) – **3 Police** 8 km (11 min.) – **4 Jemnice** 26 km (30 min.) – **5 Telč** 15 km (16 min.) – **6 Třešť** 17 km (18 min.) – **7 Brtnice** 8 km (11 min.) – **8 Puklice** 7 km (11 min.) – **9 Jihlava** 11 km (14 min.) – **10 Střítež** 35 km (26 min.) – **11 Velké Meziříčí** 23 km (22 min.) – **1 Třebíč**
celkem 196 km (3 h 25 min.)

Jihozápadní trasa

1 Nová Cerekev 18 km (20 min.) – **2 Pacov** 22 km (23 min.) – **3 Lukavec** 13 km (16 min.) – **4 Hořepník** 7 km (10 min.) – **5 Košetice** 20 km (26 min.) – **6 Kaliště** 8 km (11 min.) – **7 Humpolec** 19 km (16 min.) – **8 Větrný Jeníkov** 21 km (19 min.) – **9 Jihlava** 14 km (14 min.) – **10 Třešť** 8 km (10 min.) – **11 Batelov** 6 km (7 min.) – **12 Horní Cerekev** 13 km (18 min.) – **13 Pavlov** 22 km (22 min.) – **14 Kamenice nad Lipou** 14 km (17 min.) – **15 Černovice** 14 km (21 min.) – **1 Nová Cerekev**
celkem 219 km (4 h 10 min.)

Severní trasa

1 Humpolec 36 km (32 min.) – **2 Polná** 37 km (34 min.) – **3 Nové Město na Moravě** 42 km (46 min.) – **4 Chotěboř** 21 km (29 min.) – **5 Golčův Jeníkov** 8 km (10 min.) – **6 Habry** 19 km (25 min.) – **7 Ledec nad Sázavou** 12 km (14 min.) – **8 Světlá nad Sázavou** 18 km (24 min.) – **9 Havlíčkův Brod** 27 km (33 min.) – **10 Kaliště** 8 km (11 min.) – **1 Humpolec**
celkem 228 km (4 h 18 min.)

Východní trasa

TŘEBÍČ

1

Třebíč kdysi patřila k významným střediskům židovské kultury na Moravě, jak dosvědčuje zdejší unikátně zachovaná čtvrť. První písemná zmínka o přítomnosti Židů v Třebíči je z roku 1338 a později z počátku 15. století. Tehdy zde žilo několik rodin na různých místech ve městě a nelze říci nic určitého o početnosti ani usídlení tehdejší židovské komunity. Židé byli z panství vypovězeni Janem Jetřichem Černohostským v první polovině 16. století. Ve druhé polovině 16. století se pak za správy panství Osovskými z Doubravice začínají Židé vracet a usídlují se na předměstí na Stařečce a na Podklášteří, kde se začalo postupně formovat židovské město. Počet židovských obyvatel trvale rostl a nejvíce od 80. let 17. století. Po roce 1723, kdy podle zákona museli Židé žít povinně v ghettech, se rodiny v Třebíči sestěhovaly do oblasti Podklášteří. Stavební vývoj ghetta se zastavil v průběhu druhé poloviny 18. století.

V židovském městě pravděpodobně nikdy nežilo více než 1 500 osob a zrovnoprávněním židovského etnika v polovině 19. století došlo k odchodu obyvatel z ghetta nejen do jiných částí města Třebíče, ale i do dalších měst. Původní obyvatelé nahrazují chudší křesťanské vrstvy. V roce 1900 čítá židovská čtvrť již jen 409 obyvatel. Osudovou ránu zasadila Židům v Třebíči nacistická okupace.

Židovská čtvrť

Jedno z nejstarších a nejvýznamnějších center židovského osídlení se nachází v Třebíči. Po Jeruzalému jsou židovské památky v Třebíči jedinými, které byly samostatně zapsány na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO (v roce 2003). Unikátně zachovalá židovská čtvrť – rozlohou největší komplex zachovaných židovských památek v České republice – se souborem 123 obytných domů, dvěma synagogami, školou, nemocnicí, chudobincem, rabinátem a radnicí připomíná, jak významným střediskem židovské kultury na Moravě Třebíč kdysi byla.

První Židé jsou na tomto území doloženi roku 1338 a 1410. V 18. století měla židovská čtvrť již ryze městský charakter. V bývalé židovské čtvrti je dnes přes 120 domů, z původního historického areálu židovského ghetta jich bylo zbořeno pouze pět. Regeneraci židovské čtvrti, která je od roku 1990 památkovou zónou, věnuje město mimořádnou pozornost. Postupně byly zrekonstruovány obě synagogy, celá čtvrť ožívá budovaný-

mi malými obchůdky, kavárnami, stylovými restauracemi a kulturními akcemi. V Třebíči se podařilo zachránit a oživit mimořádně hodnotný celek vzácně dochovaného středověkého ghetta, kam se pomalu vrací starobylý genius loci, který zde zanechaly početné generace zdejších Židů.

Zadní synagoga

Zadní synagoga byla postavena v roce 1669 nebo krátce před ním. Židovská obec usilovala o rozšíření synagogy, které bylo v roce 1693 zamítnuto vrchností a navíc bylo přikázáno budovu zbourat. Přestože na místo celkové demolice byla stržena „pouze“ střecha, budova značně chátrala. V roce 1705 požádala židovská obec nového majitele panství hraběte Jana Karla z Valdštejna o povolení zastřešení synagogy a o její využívání k bohoslužbám. Hrabě udělil židovské obci souhlas a v letech 1705–7 byla barokně přestavěna. Interiér je vyzdoben jedinečnou štukovou a malovanou výzdobou s použitím ornamentálních a rostlinných motivů a hebrejských liturgických textů. Zadní synagoga je uváděna jako nejstarší příklad dochované synagogální malířské výzdoby na Moravě.

Je zde umístěna expozice o historii židovského města. Vystavené sbírkové předměty dokládají běžný život tehdejších obyvatel i jejich náboženské zvyky a obřady. Model židovského ghetta v měřítku 1:100 zachycuje jeho podobu v roce 1850.

Přední synagoga

Přední synagoga byla vybudována pravděpodobně v letech 1639–1642. Několikrát byla opravována a přestavována, například po velkém požáru v roce 1821. Zhruba o dvě stě let později, v letech 1856–7, proběhly největší stavební zásahy opět po velkém požáru, kdy byla synagoga byla upravena do dnešní novogotické podoby. Od 50. let 20. století využívá budovu Přední synagogy Československá církev husitská.

Dům Seligmanna Bauera

Dům nechal postavit krátce před rokem 1798 Seligmann Bauer na tzv. Španělovském pozemku. Hodnota tohoto domu spočívá v jeho přímém spojení se Zadní

synagogou. V domě je schodiště, které zpřístupňovalo ženskou galerii v synagoze, a majitelé domu byli zavázáni k udržování přístupu galerie ženám.

V přízemí domu je umístěno vetešnictví jako připomínka jedné z běžných živností provozované židovským obyvatelstvem. V zadním traktu je moderně vybavená kuchyně, umožňující příležitostnou přípravu košer pokrmů. V prvním patře je k vidění typické bydlení nepřímých majetných židovské rodiny v meziválečném období.

Z důvodu striktních jídelních předpisů existovala v židovské čtvrti místa, která zajišťovala pro celou komunitu rituálně čisté (košer) maso. Součástí prohlídky domu je nově také košer řeznictví, nacházející se v přístavku na dvoře. V domě probíhají příležitostně kostýmované prohlídky.

Židovský hřbitov

Původní hřbitov středověkého židovského obyvatelstva není znám. Poprvé je židovský hřbitov na Hrádku v písemných pramenech nepřímo zmiňován v roce 1636 a to v souvislosti s nařízením vrchnosti o pohřbívání cizopanských Židů. Svojí rozlohou 11 772 m² se řadí k největším židovským pohřebištím v zemi. Na celém hřbitově se nachází přibližně 11 000 hrobů a téměř 3 000 kamenných náhrobků, doposud byl nejstarší náhrobek datován do roku 1631. Součástí hřbitova je obřadní síň z roku 1903 s originálním zdobeným porcelánovým rituálním umyvadlem. Jde o jedinou samostatně památkově chráněnou obřadní síň židovského hřbitova na Moravě.

Naučná stezka Po stopách opatů a rabinů

Třebíčské památky UNESCO propojuje naučná stezka, která vás seznámí s nejzajímavějšími místy židovského města, židovským hřbitovem i křesťanskou bazilikou sv. Prokopa. Poodhalí vám něco málo ze života náboženských komunit, které zde stovky let žily v těsném sousedství.

www.visittrebic.eu

Šamajim a Oživené židovské město

Během letních prázdnin se v Třebíči konají dvě akce, zaměřené na židovskou kulturu. První víkendová kulturně-historická akce se jmenuje Oživené židovské město a probíhá přibližně v půlce července. Jejím cílem je navrátit původní živou tvář památce UNESCO. Pouliční hudebníci, tanečníci, živé prohlídky památek, trhovci, kováři, hrnčíři, jídlo, pití, dobrá nálada.

www.samajim.eu

Festival židovské kultury – Šamajim je druhou akcí, která se koná na přelomu července a srpna. Pro návštěvníky je vždy připraven pestrý a zajímavý program sestavený z divadelních, hudebních či tanečních vystoupení, které veřejnosti přiblíží židovskou kulturu a její tradice a zvyky. Program a atmosféru festivalu doplňují četné přednášky, výstavy, besedy, židovské tance a tvořivé dílny.

www.samajim.cz

2 MORAVSKÉ BUDĚJOVICE

První zmínka o Židech v Moravských Budějovicích pochází již ze 14. století. Středověká židovská čtvrť se synagogou a hřbitovem zde zanikla po vypovězení Židů z města v roce 1564. Novodobé osídlení je zaznamenáno od poloviny 19. století. Secesní synagoga byla po válce využívána jako skladiště a v roce 1977 byla zbořena. Dochovanou památkou na židovskou obec je hřbitov.

Židovský hřbitov

Moravskobudějovičtí Židé zpočátku pohřbívali mrtvé na hřbitovech v okolních obcích – v Jemnici, Polici, či v Třebíči. Později si založili vlastní hřbitov, ten však zanikl v průběhu 18. století. V roce 1908 poskytlo město pozemek na zřízení nového hřbitova. Hřbitov se zachovalou prostornou obřadní síní a domkem hrobníka je jedinou připomínkou existence židovské komunity v Moravských Budějovicích. Na hřbitově najdeme jen nové náhrobky, staré náhrobky z původního hřbitova sem nebyly přemístěny.

www.infomb.cz

3 POLICE

Do obce Police přišly pravděpodobně první rodiny již v průběhu 16. století. Nejstarší písemný doklad z roku 1671 říká, že do Police přišli židovští obyvatelé z Vídně. Avšak i zde vedl vzrůstající počet Židů k nevraždivosti místních obyvatel, a tak byly v roce 1728 židovské rodiny nuceně přestěhovány do postavených přízemních domků podél nově založené Židovské ulice. Třicet domů v ní je cenným urbanistickým souborem.

Židovský hřbitov

Na jižním okraji obce Police najdeme zachovaný židovský hřbitov, který byl založen nejpozději v 17. století. Nachází se zde asi 300 kamenů a mezi nimi se najde nejedna cenná stéla barokního a klasicistního typu, některé z nich s velmi zajímavou symbolikou. Unikátní je ovšem náhrobní kámen Mošeho Cviho Hirschkrona (1842) s motivem postavy Mojžíše s deskami Desatera v ruce. Zdůrazňuje skutečnost, že je zde pohřben Moše, jmenovec biblického Mojžíše, plnící příkázání daná Tórou. Nejstarší čitelný náhrobek se datuje do roku 1681. U vstupu na hřbitov stojí márnice s klenutou lodžii.

Synagoga

První, v historických pramenech doložená synagoga v Polici, stávala na návsi. Po roce 1728 byla přestavěna na obytný dům. V Židovské ulici byla postavena další synagoga, ta však lehla popelem následkem požáru v roce 1758. Hned následujícího roku (1759) nechal postavit novou zděnou budovu synagogy Izák Landesmann, který ji také vybavil vnitřním zařízením. Nová synagoga byla postavena zednickým mistrem Matyášem Kirchmayerem z nedalekého Kdousova ve stylu venkovského baroka. Klenba synagogy je zdobena oválnými štukovými medailony. Synagoga sloužila svému účelu do začátku 20. století, pak byla upravena na tělocvičnu.

www.obec-police.cz

4 JEMNICE

Město Jemnice se patří k obcím, kde se židovská obec řadí k nejstarším v České republice. První písemná zmínka je již z roku 1336. Z původní židovské čtvrti, která sousedila

s náměstím na jižní straně, se dochovalo 23 domů (dnes lokalita Zámecké ulice a ulice U Templu). Barokní synagoga z roku 1649 byla v roce 1942 zničena nacisty.

Židovský hřbitov

Židovský hřbitov byl v Jemnici založen v polovině 14. století a patří tak bezpochyby k nejstarším židovským pohřebištím na Moravě. Je zde asi 400 náhrobků a ty nejstarší pocházejí ze 17. století. V roce 1824 byla na hřbitově postavena márnice, která byla zbořena v letech 1955–6. Druhá světová válka s sebou přinesla značnou devastaci hřbitova. Některé náhrobní kameny byly zničeny nebo rozkradeny a některé dokonce použity na vydláždění ulice Na malé brance. Hřbitov byl obnoven v letech 1991–1994.

www.tic.jemnice.cz

TELČ

5

Koncem 17. století sídlila židovská komunita v Telči převážně v Židovské a Hradební ulici v domcích, které přiléhaly k hradbám města, kde vznikla i synagoga. Ta ovšem shořela při požáru v roce 1885. Po válce byla adaptována a dnes je účelově využita. V průběhu 19. století se počet Židů v Telči značně zvýšil. Židé se z vymezené části pro jejich obydlení rozptýlili mezi obyvatele křesťanského vyznání. Z původního židovského osídlení se zachovala zástavba pěti domů v jihozápadní části historického centra města. Zdejší oběti nacistické rasové persequce připomínají keramické desky se jmény, umístěné v předsíni farního kostela sv. Jakuba.

Židovský hřbitov

K výstavbě židovského hřbitova došlo až ve druhé polovině 19. století. Do té doby byli Židé z oblasti Telče pochováni na hřbitově v nedaleké obci Velký Pečín. Telčský židovský hřbitov se nachází na jihovýchodním okraji obce, kousek od Staroměstského rybníka. Můžeme zde nalézt přibližně dvě stě náhrobků a dochovanou obřadní síň. Během druhé světové války byl hřbitov částečně zničen. V současné době je přístupný pouze při výjimečných příležitostech.

Synagoga

Synagoga v Telči byla postavena v novorománském stylu roku 1904. Židovské obci sloužila až do druhé světové války, kdy bylo vybavení interiéru zcela zničeno nacisty. Poté, co válka skončila, přešla stavba do vlastnictví města, které si ji upravilo pro své potřeby, a začala tak sloužit jiným účelům (např. jako policejní stanice).

www.telc.eu

TŘEŠŤ

6

10

První stopy židovského obyvatelstva v Třešti, které se zde usadilo po vyhnaní z Jihlavy, můžeme nalézt v 15. století. Po nařízení hraběte Ferdinanda Arnošta Herbersteina v druhé polovině 17. století, se museli všichni obyvatelé židovského původu přestěhovat do jedné ulice. Začátkem 19. století představovali Židé dokonce jednu pětinu obyvatelstva v Třešti. Zánik židovské komunity způsobil nástup druhé světové války a s ní spojená rasová persequce. Kolem roku 1800 ve městě existovalo proslulé náboženské učiliště – ješiva. Židovská čtvrť je umístěna v severozápadní části Třeště s více než 70 domy. Můžeme ji nalézt v dnešní Nádražní ulici a v dalších menších přilehlých uličkách (J. Čapka, Erbenova, Rooseweltaova atd.). Těsná blízkost katolického kostela svědčí o náboženské toleranci tehdejších obyvatel.

Židovský hřbitov

Židovský hřbitov v Třešti, který leží na jižním okraji města, byl založen přibližně v polovině 17. století. Na hřbitově nalezneme více než tisíc náhrobků barokního a klasicistního stylu, z nichž nejstarší je datován k roku 1705 a patří Rachel, dceři Geršona. Všichni Židé byli v období druhé světové války odvedeni do koncentračních táborů, což způsobilo zánik židovské komunity v obci. Na nádvoří radnice si můžete všimnout památníku, připomínajícího jejich osud.

Synagoga

Po požáru v roce 1824, jenž zničil židovské ghetto v Třešti, byla díky finanční podpoře Izáka Wiesenvalda a sbírce občanů postavena empírová synagoga, kterou nalezneme severně od náměstí T. G. Masaryka v ulici Franze Kafky. Jako jediná u nás se vyznačuje loubím a průčelím. Návštěvník zde může zhlédnout stálou expozici „Zaváté stopy“, která zachycuje historii tamní židovské obce. Rovněž je zde k vidění výstava dokumentující život Franze Kafky. Synagoga je dnes využívána pro různé kulturní akce. Probíhají tu např. komorní koncerty či krátkodobé výstavy.

Franz Kafka (1883–1924)

Jeden z nejvlivnějších spisovatelů 20. století, se narodil v Praze do rodiny židovského velkoobchodníka. Německy píšící spisovatel trávil spoustu času u svého strýce, místního lékaře, v obci Třešť. Zdejším prostředím se nechal inspirovat při psaní povídky Venkovský lékař.

www.trest.cz

BRTNICE

7

Židé přišli do Brtnice údajně již ve 14. století. Tato skutečnost však není jasně prokazatelná. Doložena je až od poloviny 17. století. V období od konce 18. do poloviny 19. století mělo v Brtnici bydlet asi 60 židovských rodin. V roce 1857 zde žilo 540 osob, v roce 1900 už jen 123 osob. Obyvatelé židovského vyznání bydleli v židovské čtvrti, jejíž nejstarší část byla tvořena starobylou synagogou z roku 1629, školou a radnicí. Židovská čtvrť obsahovala původně 45 domů. V současné době je připomínána pamětní deskou na obchodním domě, kvůli jehož výstavbě musela být synagoga, rabínský dům a několik dalších budov v roce 1988 zbouráno.

Židovský hřbitov

O významném postavení Židů v historii Brtnice svědčí i to, že zde byly minimálně dva židovské hřbitovy. Tzv. starý hřbitov se nacházel při silnici do Panské Lhoty a byl založen před rokem 1600 jako náhrada za ještě starší hřbitov, který zrušila vrchnost. Nejstarší náhrobek je datován do roku 1672. Najdeme zde cenné renesanční a barokní náhrobky. Hřbitov byl v průběhu druhé poloviny 19. století naplněn a z tohoto důvodu vznikl v jeho sousedství nový hřbitov, kde se pohřbívalo ještě v roce 1953. U vstupu na nový hřbitov se dochovala čelní stěna obřadní síně.

www.brtnice.cz

PUKLICE

8

Po vyhnání Židů z Jihlavy, které proběhlo v 15. století, našli tito vyhnanci útočiště v okolních městech a obcích. Kromě jiných přišli také do Puklic. Celkem 14 domů a 4 masné krámy v tehdejší době tvořilo židovskou čtvrť. Malá synagoga nebo spíše modlitebna byla v 18. století přístupná v patře barokního domu, který byl později přestavěn na obytný.

Židovský hřbitov

Hřbitov byl založen údajně již v 15. století a je zde dochována zhruba stovka náhrobků. Dle dostupné literatury je nejstarší náhrobek datován letopočtem 1421 (dnes již není identifikovatelný). Doložitelné náhrobní kameny nesou letopočet 1699. Převážná většina stél pochází až z 19. a 20. století.

www.obecpuklice.cz

9 JIHLAVA

- 9 Osídlení židovského obyvatelstva v Jihlavě můžeme datovat krátce po založení samotného města v polovině 13. století. K zániku židovské čtvrti včetně synagogy a hřbitova došlo po vypovězení Židů z města v roce 1426. Židovské rodiny se odtud rozptýlily do okolních obcí a městeček. Novodobá židovská obec zde působila od poloviny 19. století a na krátkou dobu byla obnovena po druhé světové válce. Synagoga byla v roce 1939 vypálena a později zbourána. Na místě, kde stávala, je dnes Park Gustava Mahlera. Další součástí židovské obce v Jihlavě byly historické židovské domy, jež byly mezi 60. a 70. léty rovněž zbourány. Jedinou dochovanou památkou této obce tedy zůstává židovský hřbitov. Tragédií tisíce jihlavských Židů z druhé světové války zde připomíná památník.

Židovský hřbitov

Významnou památkou, která připomíná existenci židovské obce v Jihlavě je židovský hřbitov. Byl založen roku 1869 a čítá 1120 novodobých náhrobků. Počátkem 20. století byla u vchodu postavena obřadní síň podle návrhu vídeňského architekta Wilhelma Stiassny, o několik desítek let později však byla vypálena a zbourána. Na hřbitově jsou pochováni i rodiče skladatele Gustava Mahlera. Koncem 20. století zde byl odhalen památník obětem holocaustu. Hřbitov je přístupný ve stanovených hodinách.

www.visitjihlava.eu

Dům Gustava Mahlera

Krátce po narození Gustava Mahlera se celá jeho rodina přestěhovala z Kaliště do Jihlavy, kde budoucí hudební skladatel prožil své dětství a mládí. V domě, kde vyrůstal, je umístěna expozice s názvem „Gustav Mahler a Jihlava“. Výstava je rozdělena do několika částí, přičemž je zde zachyceno Mahlerovo mládí, hudební tvorba a pozdější kontakty Jihlavou. Interaktivní expozici doplňují dobové předměty, fotografie či multimediální PC. Konají se zde různé výstavy, přednášky a další kulturní akce.

www.mahler.cz

Park Gustava Mahlera

Park Gustava Mahlera připomíná nejen osobnost světoznámého hudebního skladatele Gustava Mahlera, ale zároveň osvětluje historii tohoto místa. Stávala zde synagoga, která byla vypálena nacisty. Připomínají ji odkryté základy.

Dominantou parku je socha Gustava Mahlera od akademického sochaře Jana Koblasy. Sochu obklopují kamenné plastiky ptáků a ryb jako symbol skladateli hudební tvorby. Dalším symbolem je 10 vodních stříků u jezírka. Ty představují počet Mahlerových symfonií. Celý park a blízké okolí je možné zhlédnout z vyhlídky umístěné v historické baště, která je součástí bývalého opevnění. Park byl otevřen v den 150. výročí Mahlerova narození. Najdete jej na Benešově ulici a je volně přístupný.

Hudební festival Mahler Jihlava – Hudba tisíců

Hudební festival Hudba tisíců připomíná prostřednictvím série koncertů, pěveckých recitálů a dalších společenských akcí osobnost a tvorbu velkého rodáka z Vysočiny – hudebního skladatele a dirigenta Gustava Mahlera.

První ročník tohoto festivalu klasické hudby proběhl v roce 2002. Propojuje místa, která jsou spojena s dětstvím a mládím Gustava Mahlera.

www.mahler2000.cz

STRÍTEŽ

10

Židovský hřbitov

Asi 500 m jihozápadním směrem od obce u Zámeckého rybníka se nachází židovský hřbitov, kde najdete náhrobky s hebrejskými, německými a českými nápisy. Pochází z doby v rozmezí 18.–20. století. Starší kamenné stély mají ornamentální výzdobu.

www.stritez-ji.cz

VELKÉ MEZIŘÍČÍ

11

Podle předpokladů byli první Židé ve Velkém Meziříčí již v 15. století a k dalšímu významnému rozvoji osídlení došlo po třicetileté válce. Při zdejší ješivě působila řada významných rabínů a v 18. století Židé tvořili třetinu obyvatelstva města. Původní goticko-renesanční zástavba přetrpěla mnohé požáry. Bývalé židovské ghetto se rozprostírá na břehu řeky Oslavy a tvořilo ji 101 domů. Do dnešních dní se dochovalo 63 objektů v ulici Novosady včetně dvou synagog. V mnohých domech je dochovaná renesanční a barokní dispozice, vnitřní průchody a zajímavé architektonické detaily. Po tzv. Hilsneriádě v Polné našla útočiště rodina Hilsnerova právě ve Velkém Meziříčí.

Stará synagoga

Stará synagoga se zachovaným cenným klasicistním portálem z počátku 16. století byla památkově obnovena a její interiér byl využíván pro konání výstav. Na ženské galerii byla umístěna muzejní expozice Magen David, která připomínala historii místních židovských obyvatel. V současné době je synagoga nepřístupná.

Nová synagoga

Stavba Nové synagogy byla dokončena v roce 1870 v novogotickém slohu podle projektu vídeňského architekta Augustina Prokopa. Její typický vzhled je dán použitým režným cihelným zdívem, na průčelí jsou dva hebrejské nápisy. V současné době je účelově využívána. Mezi oběma synagogami stávala ještě třetí tzv. Malá synagoga, údajně nejstarší, která byla zbořena.

Židovský hřbitov

V roce 1650 zakoupili Židé pozemek pro zřízení hřbitova za 60 zlatých. Nachází se zde novorománská obřadní síň a více než 1 300 hrobů s náhrobky. Nejstarší čitelný z nich pochází z roku 1677. Hřbitov se využíval až do 2. světové války.

www.mestovm.cz

Jihozápadní trasa

1 NOVÁ CEREKEV

Židovská obec s modlitebnou zde vznikla pravděpodobně kolem roku 1690. Zajímavostí je, že v městečku nevzniklo uzavřené ghetto, ale většina domů byla soustředěna v okolí synagogy a některé stály na náměstí. V současné době jsou stále dochovány původní židovské domky, které můžeme nalézt na severní straně Rubešovy ulice.

Synagoga

Synagoga, která byla postavena roku 1855, patří mezi nejzajímavější židovské stavby v Kraji Vysočina a je jediná zachovalá svého druhu ve střední Evropě. Vystavěl ji Štěpán Walsér. Tato stavba novorománského slohu s maurskými prvky se nachází v severní části městečka asi 200 m od náměstí. Synagoga na první pohled zaujme svými dvěma mohutnými věžemi s hodinami a cimbuřím. V roce 1998 se dostala do vlastnictví Židovské obce v Praze a od té doby na stavbě probíhaly neustálé rekonstrukce. V létě 2014 byla po kompletních opravách znovu zpřístupněna veřejnosti. Díky své výborné akustice se zde pořádají různé koncerty a lze zde rovněž navštívit stálou expozici „Architektura synagog v českých zemích.“ Její základní koncepcí je snaha zprostředkovat představu o původním kulturním poslání synagog jako center náboženského, vzdělávacího a společenského života židovských komunit. Synagogy jsou prezentovány jako specifický druh uměleckých a historických stavebních památek, které tvoří součást architektonického dědictví České republiky.

Židovský hřbitov

Starý židovský hřbitov, který se nachází 100 m severovýchodně od synagogy, byl založen kolem roku 1690. Je zde dochováno 137 náhrobků s hebrejskými nápisy či v aramejštině. Nejstarší náhrobek je z roku 1692. Po jeho zaplnění byl rozšířen o hřbitov nový s cca 270 pomníky a novogotickou obřadní síní z roku 1866. Mezi známé osobnosti, které jsou zde pohřbeny, můžeme zmínit místního rodáka a významného moderního malíře Alfreda Justitze (1879–1934).

www.novacerekev.cz

PACOV

Židovská komunita v Pacově je doložitelná již v 16. století. Největšího rozkvětu dosáhla v 19. století, kdy se Pacov stává sídlem krajského rabína.

Židovský hřbitov

Nejstarší dochované a čitelné náhrobky na židovském hřbitově v Pacově pocházejí z roku 1796. Židovský hřbitov byl však založen již v roce 1680 s poslední pohřeb se zde uskutečnil v roce 1969. Celkem je na hřbitově možné nalézt asi 300 náhrobních kamenů barokního a klasicistního typu.

Synagoga

Klasicistní synagoga s pseudorománskými prvky pochází zřejmě z počátku 19. století.

www.zamekpacov.cz

LUKAVEC

Židovský hřbitov

Hřbitov byl založen nejpozději v první třetině 18. století, pravděpodobně však již mnohem dříve. Nachází se tu asi stovka náhrobků a jednoduchá márnice. Nejstarší datovaný náhrobní kámen je z roku 1725.

www.zamekpacov.cz

HOŘEPNÍK

Židovský hřbitov

Židovský hřbitov, založený v první polovině 17. století, se nachází na jihozápadním okraji obce Hořepník u říčky Trnavy. Dochovalo se zde přes dvě stě náhrobků, přičemž nejstarší z nich se datuje k roku 1649. Hřbitov byl rovněž rozšířen a sloužil do roku 1940, kdy se zde konal poslední pohřeb.

www.horepnik.cz

2

3

4

5 KOŠETICE

Židovský hřbitov

Židé získávali k pohřbívání pozemky v těžko přístupných polohách a nebylo tomu jinak ani v Košetících, kde se židovský hřbitov nachází v lese mezi porostem stromů jihovýchodně od obce. Přibližně v dnešním rozsahu je zakreslen již na mapě stabilního katastru z roku 1838. Nejstarší náhrobky pocházejí z počátku 18. století.

www.zamekpacov.cz

6 KALIŠTĚ

10 Rodný dům Gustava Mahlera

Zrekonstruovaný dům, ve kterém se světoznámý hudební skladatel a dirigent Gustav Mahler narodil, byl původně zájezdním hostincem. Dnes tento dům slouží jako penzion s hospůdkou a komorním sálem pro soukromé či firemní akce. V roce 1996 se v obci Kaliště konala první mahlerovská slavnost s názvem „Hudba tisíců“, která vzbudila obrovský mezinárodní ohlas. S nástupem milénia se Mahlerův rodný dům těší bohatému kulturnímu životu. Konají se zde nejrůznější výstavy, koncerty, hudební večery či divadelní představení. Za návštěvu rovněž stojí výstava českých reálií o životě Gustava Mahlera.

Gustav Mahler (1860–1911)

Gustav Mahler, narozen do židovské německy hovořící rodiny, byl považován za jednoho z nejvýznamnějších hudebních skladatelů a dirigentů tehdejšího Rakouska-Uherska. Krátce po jeho narození se celá jeho rodina přestěhovala do Jihlavy (viz Dům Gustava Mahlera), kde si dnes návštěvníci díky stálé expozici mohou utvořit ucelený obraz o jeho životě. Při skládání svých symfonických skladeb se často nechával inspirovat českou lidovou hudbou, tudíž ho lze někdy zařadit rovněž mezi české hudební skladatele.

www.mahler-penzion.cz

HUMPOLEC

7

1

Zmínky o židovské komunitě v Humpolci můžeme hledat již v druhé polovině 17. století, o židovské obci však lze hovořit až od počátku 18. století. Židovské kompaktní ghetto tvořilo původně zhruba 30 domů, malé náměstí a několik uliček. Ghetto se nachází na jižním okraji městského jádra.

Čtvrť Zichpil

Čtvrť Zichpil a Židovské město je lokalita v Humpolci a najdete ji mezi Horním náměstím a hřbitovem. První Židé se, v té době ještě za městem, začali usazovat na konci 17. století. Název Zichpil je však daleko starší. Z roku 1785 je tu zachován toleranční kostel a souvislá zástavba zde započala zhruba od 80. let 18. století převážně ve spojitosti s Josefinskými reformami. Zástavba, v podobě menších roubených či zděných nebo částečně zděných a roubených stavební bez hospodářského zázemí pro chudé obyvatele, byla dokončena během prvních desetiletích 19. století. Tato unikátně zachovaná lokalita byla od 60. let minulého století postupně odbourávána. Devastace pokračovala až do roku 2009, kdy byl zlikvidován jeden z posledních dochovaných domků.

www.zichpil.cz

Synagoga

První Židé přišli do Humpolce roku 1681 a jejich komunita se postupně zvětšovala. Roku 1724 však ještě samostatná synagoga ani škola neexistovaly, pro tyto účely byla využívána půda flusovny. V roce 1754 židovská obec požádala o povolení výstavby kamenné synagogy, tato žádost byla nakonec povolena i arcibiskupskou konzistoří.

Barokní stavba synagogy s tradičním uspořádáním byla v Humpolci provedena v letech 1760–62. Objekt měl hlavní sál s bimou a svatostánkem, sedadla po obvodu, ženskou galerii a školu. Roku 1766 věnoval Michal, syn Jehudy Lejba, výmalbu s modlitebními texty, rostlinnou výzdobou, heraldickými zvířaty a dekorem. Kolem roku 1860 došlo k dalším zásahům – postupně bylo upraveno uspořádání sálu, rozšířena ženská galerie a barokní malby byly zakryty. Následně byla rozšířena škola a byl zřízen byt rabína. Roku 1882 byla synagoga a škola důkladně opraveny a po požáru roku 1886, kdy shořela pouze střecha, byl vypracován návrh na další rozšíření školy. Po tomto návrhu byl objekt ještě novogoticky upraven (lomeně zakončená okna). Roku 1892 byla přistavěna apside. V době okupace byla synagoga v roce 1941 zapečetěna, po válce jí hrozila demolice, ale roku 1951

byl objekt zakoupen Československou církví husitskou, která jej po několika stavebních úpravách využívá dosud. Opravy probíhají do současnosti, především byla odkryta a zatím částečně zrestaurována cenná barokní nástěnná výzdoba. *Text: Vladimír Staněk*

Židovský hřbitov

Místní židovský hřbitov se nachází za městem Humpolec, nedaleko hradu Orlík. Byl založen počátkem 18. století a sloužil i okolním židovským obcím (Kaliště, Lipnice, Želiv, atd.). Později byl ještě dvakrát rozšířen. Dochovalo se zde zhruba tisíc cenných náhrobních kamenů barokního i klasicistního stylu. Mnohé z nich jsou umělecky cenné. Za zmínku stojí náhrobky několika významných osobností, jako např. prarodiče hudebního skladatele Gustava Mahlera, či dědeček spisovatele Franze Kafky. U vchodu najdeme tzv. „bejtštube“ – obřadní místnost, v níž byl zesnulý před pohřbem rituálně očištěn. Poslední pohřeb tu byl v roce 1948.

Židovský hřbitov je dnes součástí i naučné stezky Březina a lze jej navštívit po dohodě se správcem památky, nebo v případě prohlídky bez průvodce je možné zapůjčení klíčů v Muzeu Dr. Aleše na Horním náměstí nebo v Turistickém informačním centru na Havlíčkově náměstí

www.infohumpolec.cz

8 VĚTRNÝ JENÍKOV

Židovský hřbitov

Zdejší židovský hřbitov byl založen pravděpodobně v první polovině 17. století a byli zde pochováváni také lidé židovského vyznání z okolních obcí Úsobí a Herálec. Dnes je na ploše 960 m² dochováno na 250 náhrobních kamenů s nejstarším z roku 1652.

www.vetrynenikov.eu

BATELOV

11

Židovská čtvrť v Batelově byla zmiňována od poloviny 15. století. Přišli sem také židovské rodiny, které byly vypovězeny z Jihlavy. V těch dobách byla pravděpodobně ustavena židovská obec, která ovšem od doby druhé světové války neexistuje. Situována byla na severovýchodním okraji centra obce a tvořilo ji 18 domů. V roce 1995 zde byl odhalen památník obětem holocaustu.

Židovský hřbitov

Někdejší přítomnost Židů v Batelově je připomínána pouze jejich náhrobky na hřbitově ukrytém v listnatém lese nedaleko obce. Hřbitov vznikl ve druhé polovině 15. století. Najdeme zde náhrobní kameny barokního a klasicistního typu. Nejstarší čitelný náhrobek pochází z roku 1715.

Synagoga

Původní synagoga byla zničena v roce 1790 požárem. O čtyři roky později na tom samém místě vyrostla nová synagoga, která byla v roce 1825 klasicistně upravena. Bohoslužebným účelům sloužila synagoga až do 2. světové války, ale po jejím skončení nebyla již židovská obec obnovena a tak ji v letech 1958–1974 využíval sbor Církve čs. husitské. Později byly uzpůsobena pro potřeby Svazu zahrádkářů.

www.batelov.eu

HORNÍ CEREKEV

12

Židovský hřbitov

Hřbitov s barokními náhrobky z první poloviny 18. století byl založen již ve století 17. Nejnovější náhrobky jsou z doby před druhou světovou válkou. Součástí hřbitova je i márnice se stanovou střechou. Posvátnou atmosféru mezi náhrobky ozvláštňují staleté stromy.

www.zidovskehrbitovy.cz

PAVLOV

13

Židovský hřbitov

Jeden z nejmenších židovských hřbitovů v České republice se nachází asi 800 m v porostu stromů za obcí Pavlov. Jeho založení se odhaduje na přelom 18. a 19. století. Do dnešních dnů se dochovalo pouze 27 jednoduchých stél, které jsou rozmístěny po celém hřbitově.

www.dedictvivysociny.cz

KAMENICE NAD LIPOU

14

Židovské osídlení v Kamenici nad Lipou je připomínáno na počátku 17. století a jednou z památek na židovskou náboženskou obec je dochovaný hřbitov, který byl v letech 1991–1993 restaurován.

Židovský hřbitov

Židovský hřbitov v Kamenici nad Lipou najdeme na okraji města. Toto místo skýtá krásný výhled do okolních krajiny. Hřbitov byl založen v roce 1803 a dochovalo se zde cca 150

náhrobních kamenů pocházejících převážně z první poloviny 19. století. Část z nich je empírových. Nejstarším rodem, pochovaným na hřbitově, je rod Wertheimerů.

U vstupu na hřbitov stávala kdysi márnice, z ní se zachovaly do dnešních dní pouze základy. V květnu 1996 zde byla umístěna pamětní deska zdejšími obětem holocaustu. Je na ní vypsáno 47 jmen osob, které byly umučeny v koncentračních táborech. Hřbitov je volně přístupný.

Židovská synagoga

Původní synagoga byla zbourána a v roce 1938. V tomto roce byla otevřena nová synagoga v místech, kde je dnes umístěno autobusové nádraží. Nová synagoga je považována za nejmladší židovskou synagogu v České republice. V současné době je využívána jako evangelická modlitebna.

www.kamenicenl.cz

15 ČERNOVICE

Severně od náměstí stávala od 18. století židovská čtvrť představována několika staveními, zaniklou vinopalnou, hospodou a synagou, která byla postavena v roce 1807. V roce 1857 byla přestavěna a nakonec v roce 1949 došlo k jejímu zrušení. Památkou na židovské obyvatelstvo je zde zachovaný židovský hřbitov, který potkáte cestou podél potoka na vrch Svidník.

Židovský hřbitov

Židovský hřbitov byl v Černovicích založen již roku 1600 a následně byl v letech 1680 a 1785 rozšířen. Na hřbitově se nachází řada barokních a klasicistních náhrobků. Hřbitov byl opraven a na podzim 2001 zde byl odhalen památník obětem holocaustu v neobvyklé podobě podle návrhu sochaře Michaela Deimla. Je tvořen 53 kameny lemujícími cestu ke hřbitovu. Kameny umístěné na levé straně cesty nesou jména obětí holocaustu a je jich 43. Vpravo je 10 kamenů, které připomínají obyvatele přeživší vězení.

V bývalé márnici židovského hřbitova je expozice fotografií a materiálů dokumentující židovské dějiny města. Židovský hřbitov a cesta s kameny jsou volně přístupné, expozici je možné navštívit po dohodě se správcem hřbitova.

www.mestocernovice.cz

SEVERNÍ TRASA

POLNÁ

2

Židovská komunita je v Polné doložena již v průběhu 15. století. Městská část však směla být vybudována až ve druhé polovině 17. století. Ghetto se synagogou vzniklo v letech 1681–1685 a svým dochováním, celistvostí i zajímavým půdorysem ve tvaru trojúhelníku představuje jeden z nejvýznamnějších dokladů židovských památek na našem území. Má dvě části – původní město, půdorysem ve tvaru trojúhelníku a dolní náměstí, tzv. Rabínův plácek. Stojí zde 32 většinou patrových domů přestavěných v novodobém stylu, synagoga a rabínský dům. V prostorách synagogy je umístěno Regionální židovské muzeum.

Regionální židovské muzeum – synagoga

Stará synagoga stávala v roce 1675 na Dolním městě. Po vzniku Židovského města na tzv. Horním městě postavila vrchnost od základu novou klenutou synagogu z kamene a cihel. Po četných požárech byla vždy znovu přestavěna. Z původního barokního vzhledu synagogy se zachovala čtyři typicky protáhlá okna s lomeným obloukem a fragment nejstarší výmalby, odkrytý při rekonstrukci v roce 1998. V zadní části byla vystavěna galerie s šesti dřevěnými sloupy. Počátkem 19. století zde byly umístěny dřevěné stoličky pro 80 žen. V hlavním sále se v té době nacházelo 118 míst pro muže.

Do mužské části se vcházelo z ulice a podélné chodby, pro vstup na ženskou galerii sloužil zvláštní vchod. Rituální lázeň (mikve) byla vystavěna naproti synagoze v domku čp. 530, v sousední budově byl roku 1759 zřízen židovský lazaret a v letech 1850 až 1900 zde byla umístěna židovská obecná škola. V suterénu byl příbytek pro obecní chudé, kde bydlela také rodina Hilsnerova.

Jako svatostánek přestala synagoga sloužit v roce 1943. Během dalších let plnila několik funkcí: majetek Církve čs. husitské, skladiště barev a chemických hnojiv aj. Chystané demolici zchátralé stavby zabránily společenské změny po roce 1989. V roce 1994 byla spolu s rabínským domem městem bezplatně vrácena do majetku Federace židovských obcí v Praze. Za finanční spoluúčasti města byla zrekonstruována. Obnovená synagoga byla zpřístupněna veřejnosti jako Regionální židovské muzeum.

V současné době je v hlavním sále synagogy zrekonstruovaný původní svatostánek (aron ha-kodeš), vitríny s některými dochovanými kultovými předměty z polenského muzea a řady synagogálních lavic (původně ze Světlé nad Sázavou). Expozici doplňují panely, věnované stavební historii synagogy a také památkám židovských obcí v regionu Vysočiny.

Regionální židovské muzeum – Rabínský dům

Dostavbou jednoho patra sousedního domu v roce 1717 vznikl vedle synagogy dům židovské obce, v přízemí s bytem šámeše (kostelníka) a černou kuchyní s pekárnou macesů a se vstupem k rituální lázni v suterénu, v patře s bytem rabína, kanceláře obce a rabínskou kaplí (zimní modlitebnou) s 30 sedadly. Mezi léty 1785 až 1850 zde byla umístěna také obecná židovská škola. Nízká přístavba před jižním průčelím sloužila do roku 1887 jako márnice a místnost pro očištění (bejt tahara). Rabínský dům byl kvůli požárům židovského města několikrát přestavován, a opravován.

Dnes si mohou návštěvníci projít v přízemí domu historický prostor Kanceláře polenského rabinátu s expozicí věnovanou historii Židovského města i samotné budovy, rekonstruovanou černou kuchyní s jejím zařízením, rituální lázeň mikve, částečně vytesanou ve skále, která patří mezi nejstarší v ČR. V patře bude navazovat zimní modlitebna, a samotná hlavní expozice věnovaná Hilsneriádě a antisemitismu. Expozice budou doplněny četnými informačními panely věnovanými historií židovského města, jeho vnitřnímu ži-

votu a obyvatelům, historii samotného rabínského domu, starým fotografiím, vysvětlení užívání mikve, dokumentaci židovského hřbitova atd.

Židovský hřbitov

Pohřebiště polenských Židů je umístěno na Dolním městě – Pod Kalvárií, kde bylo až do 2. poloviny 17. století původní sídliště několika židovských rodin. K založení hřbitova došlo pravděpodobně počátkem 16. století. Nejstarší část hřbitova je v horní severozápadní části pozemku a v jeho střední části. Hřbitov byl později několikrát rozšířen.

V prostoru pohřebiště o celkové rozloze 3 492 m² se nachází ve 33 nepravidelných řadách přibližně 1300 barokních, klasicistních i novodobých náhrobků, z nichž mnohé mají historickou i uměleckou hodnotu. Nejstarší náhrobek je označen letopočtem 1621. Texty jsou psány až do pol. 19. století hebrejsky, později německy a česky.

Leopold Hilsner

Město Polná se stala předmětem zájmu evropských i světových médií na sklonku 19. století a to v souvislosti s tzv. hilsneriádou – s případem vraždy mladičké švadlenky Anežky Hrůzové, jejíž tělo se našlo v lese za městem. Z tohoto násilného činu byl obviněn místní židovský mladík Leopold Hilsner. Následkem procesu se zvedla velká vlna antisemitismu a do případu se vložil i Tomáš Garrigue Masaryk.

www.infocentrumpolna.cz

NOVÉ MĚSTO NA MORAVĚ

Rodina Bradyova a „Hanin kufřík“

V Novém Městě na Moravě přímo na Vratislavově náměstí najdete dům č.p. 13, který je těsně spjat s židovskou rodinou Bradyových jejíž příběh proběhl celým světem jako odkaz budoucím generacím. Smutný osud jedenáctileté Hany Bradyové, která byla v letech nacistické okupace a holocaustu deportována do Terezína a nakonec zahynula ve vyhlazovacím táboře v Osvětimi, připomíná pamětní deska na domě, kde rodina Bradyových žila.

Skutečný životní příběh Hany Bradyové rekonstruovala po zdoluhavém pátrání zakladatelka Tokijského centra pro studium holocaustu Fumiko Išioka, která se vydala napříč kontinenty hledat stopy po malé majitelce kufříku a její rodině. Do knižní podoby jej zpracovala kanadská spisovatelka Karen Levine. Světznámá kniha nese název Hanin kufřík – příběh dívky, která se nevrátila. Kniha je poselstvím, které nesmí upadnout v zapomnění.

www.nmnm.eu

4 CHOTĚBOŘ

Také chotěbořská židovská obec nepřeklenula období nacistické okupace a byla zdecimována.

Židovský hřbitov

Hřbitov v Chotěboři, který je velmi netradičně obklopen katolickým hřbitovem, byl založen v roce 1894.

www.dedictvivysociny.cz

5 GOLČŮV JENÍKOV

Kořeny židovského osídlení údajně sahají až do 12. století. Prvním písemným dokladem je však až Berní rula (daňový seznam) z roku 1654. V průběhu staletí se židovská komunita rozrůstala a v první polovině 19. století zde žilo asi 100 rodin, což je zhruba čtvrtina tehdejšího počtu obyvatel Golčova Jeníkova. Rok 1942 přinesl faktický zánik židovské obce. Většina židovských obyvatel byla deportována do táborů v Polsku. Po válce se vrátilo pouze 5 přeživších.

Synagoga

Synagoga byla obnovena také v Golčově Jeníkově. V letech 1871–1873 byla vybudována synagoga v novorománském slohu, která je doplněna maurskými dekoračními prvky. Nad hlavním štítem je zvenku napsáno zlaceným písmem Mojžíšovo Desatero, pod ním je velká ozdobná Davidova hvězda. V synagoze je umístěn depozitář Židovského muzea Praha, který je veřejnosti nepřístupný. Zdejší talmudská škola byla poslední svého druhu v Čechách, do roku 1881 na ní studovali i žáci z cizích zemí.

Židovský hřbitov

Kousek za městem leží židovský hřbitov. Nejstarší náhrobky pocházejí ze 16. století a obsahují nejen hebrejské texty, ale i nápisy v češtině i němčině.

www.golcuv-jenikov.cz

HABRY

6

Židovský hřbitov

K pravděpodobnému založení hřbitova došlo ve 14. století. Doložit jej je však možné až od první poloviny 17. století. Na hřbitově jsou zachované hodnotné barokní a klasicistní náhrobky a ten nejstarší čitelný pochází z roku 1740.

www.habry.cz

LEDEČ NAD SÁZAVOU

7

Působení židovské komunity v minulých časech v Ledči nad Sázavou je dokládáno dochovanými památkami jako je židovský hřbitov a synagoga. Také pro ledečské židovské obyvatelstvo je osudným rok 1942, kdy zanikla židovská obec v důsledku deportace židovských občanů do koncentračních táborů. Nikdo se zpět nevrátil.

Synagoga

Židovskou synagogu najdeme nedaleko Husova náměstí v ulici na Potoce. Původní synagoga z roku 1606 byla dřevěná a po požáru v 18. století ji nahradila nová přízemní budova ve stylu vesnického baroka. Avšak ani nové budově synagogy se nepodařilo vyhnout požáru. Po něm byla upravena klasicistně, zachovaly se klenby, štukatérská výzdoba a ženská galerie. Po válečných letech byla synagoga využívána jako skladiště. Po rekonstrukci v průběhu devadesátých let minulého století se v synagoze konají příležitostně výstavy a koncerty.

Židovský hřbitov

Jeden z nejstarších židovských hřbitovů v Čechách byl založen již na počátku 17. století, některé prameny udávají rok 1601. Najdeme jej na jihozápadním okraji města jako část areálu městského hřbitova. Pochována je zde asi tisícovka občanů židovského vyznání z Ledče nad Sázavou a z okolních obcí. Nejstarší dochovaný náhrobní kámen je z roku 1679. Nejcennější, z asi 200 náhrobků barokního typu, je kamenná tumba (náhrobek připomínající tvarem antický sarkofág) z roku 1799.

www.ledecsko.cz

8 SVĚTLÁ NAD SÁZAVOU

Židovský hřbitov

Až do roku 1886 se pohřbívalo na tzv. starém hřbitově z roku 1742. Náhrobky z něj byly v průběhu nacistické okupace odvezeny. Nový Hřbitov vznikl v roce 1887 a se dochovalo zde asi 170 náhrobků. Některé sem byly přivezeny ze zrušených hřbitovů v Uhlířských Janovicích a Dolních Kralovicích. Jsou uloženy podél jižní a jihovýchodní zdi hřbitova. Nejstarší náhrobní kámen v areálu hřbitova je datován do roku 1760.

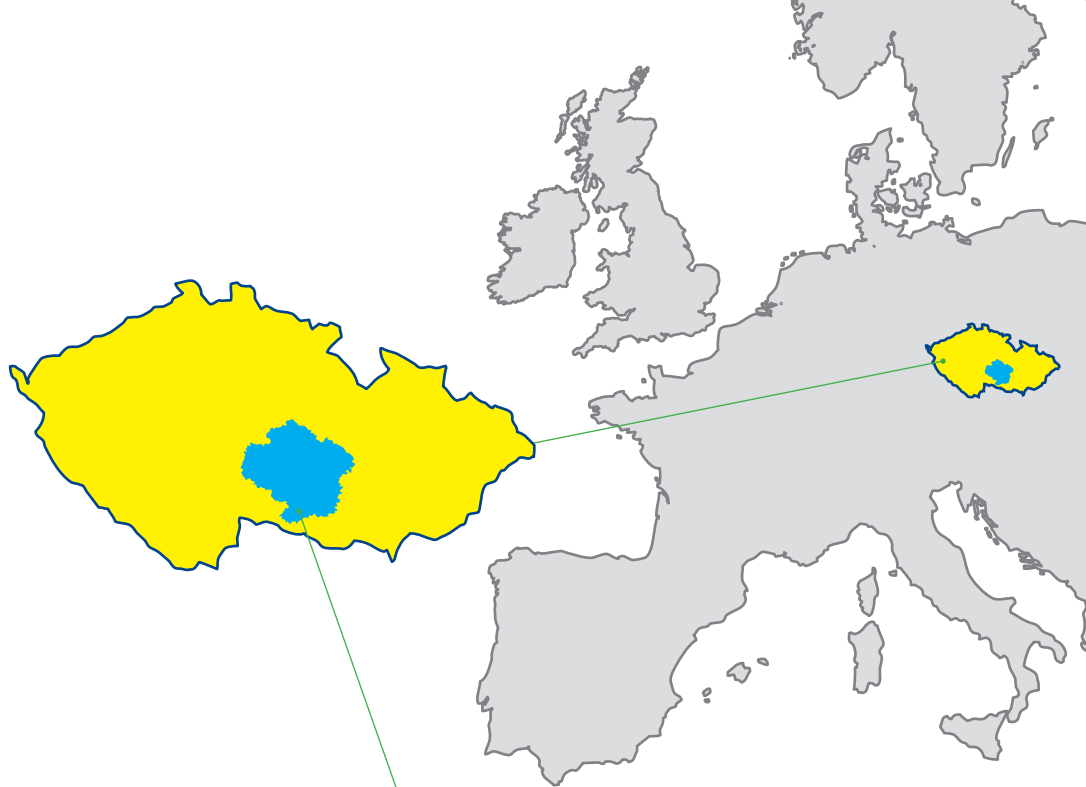
www.kyticesvetla.cz

9 HAVLÍČKŮV BROD

Židovský hřbitov – tyfový

Naprostο unikátní židovskou památku najdete asi 1,5 km severně od Havlíčkova Brodu (za hřbitovem). Uprostřed pole je ostrůvek vzrostlých stromů, které jsou vysázeny v pravidelných osách, tvořících aleje ve tvaru kříže. Zbytek čtvercové plochy vyplňují stromy nižšího vzrůstu a s hustější výsadbou. Tento hřbitov sloužil v letech 1917–1918 jako hřbitov pro židovské válečné uprchlíky, mezi nimiž vypukla tyfová epidemie.

www.dedictvivivosociny.cz

Fotografie:

MKS Třebíč, Město Polná,
Zdeno Helfert, Fotoklub Polná,
František Kocman, Jitka Matyášovská,
Eva Konůpková, Město Třešť,
Město Velké Meziříčí, Městys Nová
Cerekev, Město Kamenice nad Lipou,
Kraj Vysočina – OKPPCR.

Kraj Vysočina

Evropská unie
Evropský fond pro regionální rozvoj
Investice do vaší budoucnosti

Spolufinancováno Evropskou unií z Evropského fondu pro regionální rozvoj

Vysočina Tourism, příspěvková organizace

Na Stoupách 3, 586 01 Jihlava

e-mail: info@vysocinatourism.cz

www.vysocinatourism.cz

www.region-vysocina.cz

NEPRODEJNÉ
Rok vydání: 2014